صنعت لوازم خانگی و چالش‌های فرارو

الهه رحیم دوست[1]

چکیده

تورم افسارگسیخته در بخش کالاهای بادوام خصوصاً لوازم خانگی طی سال‌ها و ماه‌های اخیر قدرت خرید مصرف‌کننده را کاهش داده که تداوم این روند، می‌تواند امنیت اقتصادی و ملی کشور را خدشه‌دار نماید. با توجه به این‌که افزایش قیمت کالاهای رقیب، افزایش هزینه‌های سرمایه‌گذاری، اعمال تحریم‌های خارجی، افزایش نقدینگی مورد نیاز تولید از عوامل اثرگذار بر صنعت لوازم خانگی هستند، می‌توان از ورود بی‌رویه کالاهای وارداتی، پایین بودن جریان تکنولوژی، عدم برخورداری از یک برند ملی، ضعف در خدمات پس از فروش، عدم حمایت دولتی هدفمند، وجود رانت و فساد در این صنعت و... به‌عنوان چالش‌های عمده این صنعت یاد کرد. همه این عوامل موجب شده است تا شاهد تورم ۶۰/۹ درصدی بازار لوازم خانگی در شهریور ماه سال ۱۴۰۰ نسبت به ماه مشابه سال قبل در کشور باشیم. ازاین‌رو، به‌منظور بهبود وضعیت این صنعت، برخی راهکارها ازجمله: افزایش حمایت‌های هدفمند دولت، منع واردات لوازم خانگی به‌صورت محدود، برندسازی در لوازم خانگی، حمایت از نوآوری‌ها در صنعت لوازم خانگی، ایجاد شهرک‌های تخصصی تولید محصولات لوازم خانگی، تشکیل شرکت‌های مشترک با تولیدکنندگان خارجی و... پیشنهاد می‌گردد.

واژگان کلیدی: لوازم خانگی، منع واردات، نرخ ارز، تورم، مصرف‌کننده.

مقدمه

کالاها را در یک طبقه‌بندی کلی به سه گروه کالاهای بی‌دوام، کم‌دوام و کالاهای بادوام تقسیم می‌نمایند. در تعریف کالاهای بادوام باید گفت، کالاهای بادوام ازجمله کالاهایی هستند که علاوه بر قابلیت مصرفی بودن، دارای طول عمر بالاتری نسبت به بقیه کالاهای مصرفی هستند ازجمله این کالاها می‌توان به انواع لوازم خانگی، خودرو سواری و... اشاره کرد. با توجه به این‌که تولید این‌گونه کالاها در صنایع در کشور، به واردات مواد اولیه از دیگر کشورها وابستگی دارد؛ ازاین‌رو، می‌توان گفت یکی از شاخص‌های کلیدی در اقتصاد ایران که می‌تواند بر بازار این‌گونه کالاها اثرگذاری ویژه و مستقیم داشته باشد، تغییرات نرخ ارز در بازار آزاد است. این در حالی است که دیگر عوامل ازجمله مطلوبیت تولیدات خارجی در ذهن مصرف‌کننده نهایی، وجود برخی انحصارات در تولیدات داخلی و همچنین اعمال تحریم‌های ظالمانه علیه کشور می‌تواند عرصه فعالیت را برای محصولات داخلی تنگ‌تر نماید.

همه عوامل یادشده از کانال‌های مختلفی بر تولید کالاهای باداوم ازجمله تولید لوازم داخلی کشور

۱- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد اقتصاد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران rahimdoust_82@yahoo.com

اثرگذاشته است تا جایی که شاهد تورم افسارگسیخته در این صنعت و درنتیجه مواجهه این صنعت با چالش‌ها و مشکلات بسیاری در این عرصه هستیم. با توجه به اهمیت صنعت لوازم خانگی و با عنایت به این‌که تداوم مسیر پیش‌رو در این صنعت، به‌دلیل کاهش قدرت خرید مصرف‌کننده می‌تواند تبعات به‌مراتب خطرناک‌تری را به‌لحاظ امنیت اقتصادی و ملی به‌همراه داشته باشد؛ ازاین‌رو، در این گزارش با نگاهی بر صنعت لوازم خانگی و عوامل اثرگذار بر آن به چالش‌های فراروی این صنعت خواهیم پرداخت و درنهایت با تبیین ملاحظات امنیت اقتصادی، برخی راهکارها به‌منظور بهبود وضعیت حاکم در این صنعت ارائه خواهد شد. لازم به‌توضیح است که این گزارش با بهره‌گیری از برگزاری جلسات با برخی صاحب‌نظران در این حوزه به نگارش درآمده است.

۱. نگاهی بر صنعت لوازم خانگی در کشور

وضعیت حاکم بر اقتصاد کشور و همچنین آینده مبهم صادرات نفت هر سیاست‌گذار و برنامه‌ریزی را به این موضوع متوجه می‌سازد که دوری از اقتصاد تک‌محصولی تنها راه‌حل برون‌رفت از بحران‌های اقتصادی و افزایش توان داخلی خواهد بود. ازاین‌رو، لزوم رفع موانع صادرات محصولات غیرنفتی می‌بایست یکی از اولویت‌های اساسی در کشور باشد. صنعت لوازم خانگی به‌دلیل دارا بودن دامنه وسیع و متنوع تولیدات، می‌تواند به‌عنوان بزرگ‌ترین صنعت سودآور در کشور تبدیل شود. با توجه به اهمیت این صنعت، رفع چالش‌های فراروی آن از اولویت بالایی برخوردار است که در این گزارش با نگاهی به گذشته و بیان چالش‌های موجود به بررسی وضعیت حاکم بر این صنعت خواهیم پرداخت.

یکی از شاخص‌های کلیدی در اقتصاد ایران که می‌تواند بر بازار این‌گونه کالاها اثرگذاری ویژه و مستقیمی داشته باشد، تغییرات نرخ ارز در بازار آزاد است زیرا آنچه در بازار لوازم خانگی مشاهده می‌شود وجود برندهای خارجی و همچنین وابستگی این صنعت به واردات مواد اولیه تولید است. بنابراین می‌توان گفت نوسانات نرخ ارز از کانال‌های مختلفی بر قیمت کالاها در این بازار اثرگذار است. با توجه به کانال‌های اثرگذاری نرخ ارز بر بازار کالاهای بادوام و تشدید نرخ تورم در این‌گونه بازارها، لازم است تا به بررسی رابطه نرخ ارز و تورم کالاهای بادوام در کشور بپردازیم. نگاهی به روند تغییرات نرخ ارز در کشور نشان می‌دهد بیشترین نوسانات نرخ ارز در سال ۱۳۹۶ به بعد در کشور اتفاق افتاده است، اما از آنجا که تغییرات این شاخص کلیدی در اقتصاد ایران اثرات بسیار گسترده‌ای بر بخش‌های مختلف اقتصادی کشور می‌گذارد؛ ازاین‌رو، شاهد نوسانات شدید قیمتی در بازارهای مختلف کشور می‌باشیم. یکی از بازارهای اثرپذیر در این حوزه بازار کالاهای بادوام است که به برخی از کانال‌های اثرگذاری نرخ ارز بر این بازار در بالا اشاره شد. به‌لحاظ آماری نیز تبعیت نرخ تورم کالاهای بادوام از تغییرات شدید نرخ ارز در نمودار شماره ۱ و ۲ آورده شده است.

نمودار ۱: متوسط نرخ فروش ارز در بازار آزاد و شاخص قیمت تولیدکننده (ریال)

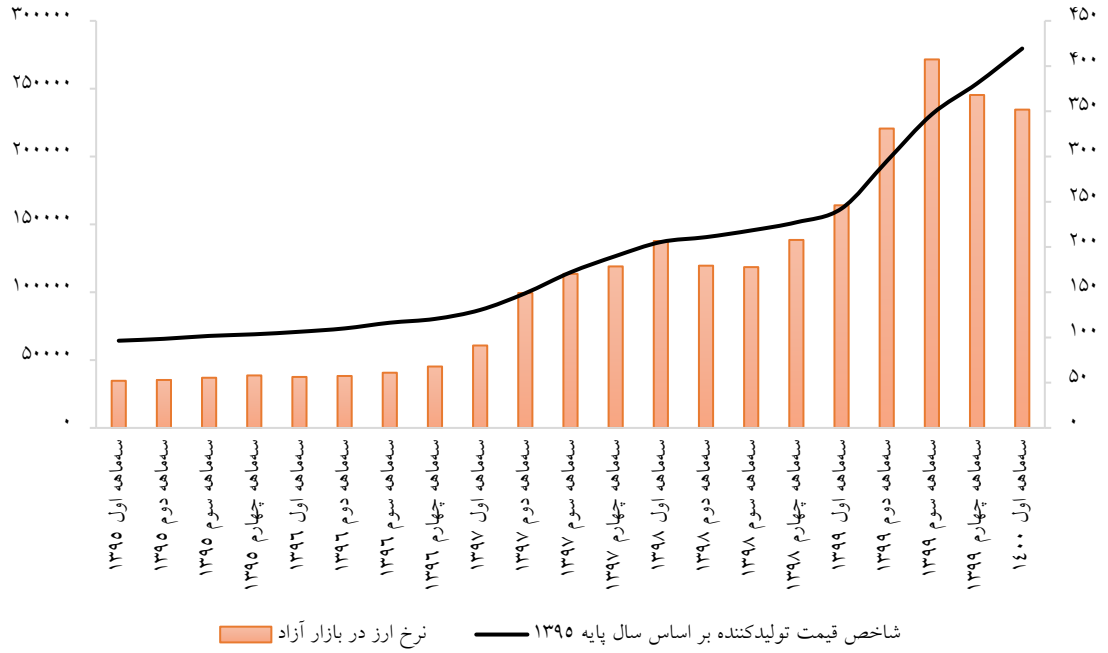

منبع: بانک مرکزی، شبکه اطلاع‌رسانی طلا، سکه و ارز تهران و مرکز آمار ایران.

همان‌طور که در نمودار شماره (۱)، مشاهده می‌شود روند افزایشی نرخ ارز از سه‌ماهه چهارم سال ۱۳۹۶ آغاز شده و این افزایش تا سال ۱۳۹۷ و سه‌ماهه ابتدایی سال ۱۳۹۸ روند به‌شدت افزایشی به‌خود گرفته است. تاحدی که می‌توان گفت نرخ ارز در سه‌ماهه ابتدایی سال ۱۳۹۸ نسبت به سه‌ماهه چهارم سال ۱۳۹۶ از رشد ۲۰۴ درصدی برخوردار بوده است. این در حالی است که پس از دوره کوتاه روند کاهشی در سه‌ماهه دوم و سوم سال ۱۳۹۸، مجدداً شاهد روند افزایشی در نرخ ارز در کشور بوده‌ایم. تا جایی که در سه‌ماهه سوم سال ۱۳۹۹ به‌طور میانگین شاهد افزایش بی‌سابقه قیمت ارز تا حدود ۲۷.۱۵۸۵ ریال به‌ازای هر واحد دلار در اقتصاد کشور هستیم.

همان‌طور که اشاره شد به‌دلیل وابستگی تولیدات داخلی به واردات مواد اولیه و واسطه‌ای از خارج و صرف منابع ارزی، می‌توان انتظار داشت با افزایش قیمت تمام‌شدهٔ کالاها، شاهد افزایش شاخص قیمت تولیدکننده در اقتصاد کشور باشیم. به همین منظور در نمودار شماره (۱)، روند شاخص قیمت تولیدکننده نیز آورده شده است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود روند شاخص قیمت تولیدکننده طی سال‌های مورد مطالعه از روندی صعودی برخوردار بوده است تاحدی که می‌توان در مقام مقایسه بیان نمود، شاخص قیمت تولیدکننده در بهار ۱۴۰۰ نسبت به فصل مشابه سال قبل از آن معادل ۷۳ درصد رشد داشته است. تبعیت رشد قیمتی کالاهای بادوام از افزایش نرخ ارز نیز در نمودار شماره (۲) به‌وضوح روشن است.

نمودار ۲: نرخ تورم کالاهای بادوام (درصد)

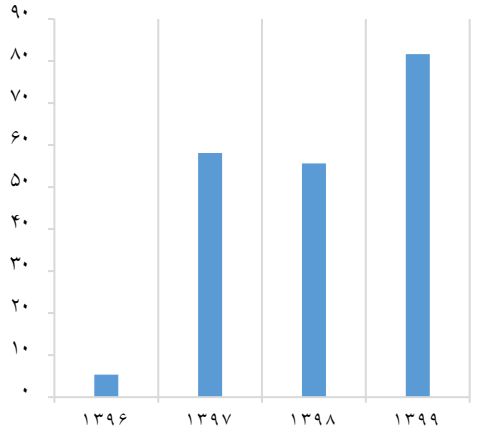

منبع: مرکز آمار ایران.

همان‌طور که در نمودار شماره (۲)، مشاهده می‌شود در سال ۱۳۹۷ نیز به‌دلیل جهش ارزی شاهد تورم ۵۸/۱ درصدی در بازار کالاهای بادوام بوده‌ایم. کاهش نوسانات شدید ارزی در سال ۱۳۹۸، به تبع منجر به کمی کاهش در التهاب بازار کالاهای بادوام گردید، اما این روند به‌دلیل شروع نوسانات بازار ارز از تداوم لازم برخوردار نبود که نهایتاً شاهد تورم ۸۱/٦ درصدی در بازار کالاهای بادوام در کشور بودیم. بنابراین با توجه به روند گذشته و اثرپذیری بازار کالاهای بادوام از تغییرات نرخ ارز پیش‌بینی می‌شود چنانچه در کشور نوسانات شدید ارزی تکرار گردد و روند رو به صعود داشته باشد، نرخ تورم کالاهای بادوام از آنچه در سال ۱۳۹۹ اتفاق افتاده است نیز بیشتر شود. به‌طور مثال، نرخ تورم در بازار لوازم خانگی به‌عنوان یکی از کالاهای بادوام که در سبد مصرفی خانوار دارای ضریب اهمیت ٤ است، در سال ۱۳۹٦، ٥/٤ درصد بوده اما در سال ۱۳۹۸ شاهد نرخ تورم ٤۹/۳ درصد در این بازار بوده‌ایم. این در حالی است که در شهریورماه سال ۱٤۰۰ شاهد تورم ٦۰/۹ درصدی بازار لوازم خانگی نسبت به ماه مشابه سال قبل در کشور هستیم. بنابراین تبعیت تورم کالاهای بادوام و ازجمله صنعت لوازم خانگی از نرخ ارز، به‌دلیل وابستگی به واردات این نوع کالاها به‌طور مستقیم قدرت خرید مصرف‌کننده را کاهش می‌دهد و منجر به عدم رضایت در میان اقشار مختلف می‌گردد.

۲. عوامل اثرگذار بر صنعت لوازم خانگی

یکی از مشکلاتی که کشورهای درحال‌توسعه همیشه با آن دست به گریبان بوده‌اند، وابستگی تولید محصولات به ورود تکنولوژی و تأمین قطعات است. ایران نیز ازجمله کشورهایی است که در روند رشد اقتصادی خود نیازمند واردات مواد اولیه و تکنولوژی تولید از کشورهای پیشرفته می‌باشد، اما از آنجا که در روابط اقتصادی میان کشورها در اغلب موارد روابط سیاسی بر روابط اقتصادی غالب است؛ ازاین‌رو، اعمال تحریم‌های ظالمانه علیه کشور موجب شده است تا دسترسی به مواد اولیه و ورود تکنولوژی به ایران در مقایسه با دیگر کشورها به‌مراتب سخت‌تر و یا در برخی موارد غیرممکن باشد. در صنعت لوازم خانگی نیز به‌عنوان یکی از صنایع بسیار مهم باید گفت عدم وجود امکانات به‌روز و همچنین وابستگی به مواد اولیه و تکنولوژی خارجی موجب شده است تا هرگونه تغییر در مناسبات بین‌المللی و تبعات اقتصادی ناشی از آن بر روی این صنعت اثرگذار باشد. عوامل داخلی نیز

به‌تبع آن می‌تواند کارکرد صحیح یک صنعت را متأثر نماید. ازاین‌رو، با توجه به اهمیت موضوع در این بخش از گزارش به برخی عوامل اثرگذار بر صنعت لوازم خانگی کشور اشاره می‌شود.

- **قیمت کالاهای رقیب**

نگاهی به بازار کالاهای بادوام در کشور نشان می‌دهد که بخش زیادی از بازار این‌گونه کالاها را خصوصاً در حوزه بازار لوازم خانگی (چه به‌صورت رسمی و چه به‌صورت قاچاق)، کالاهای خارجی تصاحب کرده است. بنابراین انتظار بر آن است تا با افزایش نرخ ارز و نوسانات بازار ارز، شاهد افزایش قیمت کالاهای بادوام وارداتی در کشور باشیم، اما این مسئله به افزایش قیمت کالاهای وارداتی ختم نمی‌شود بلکه به‌دلیل کاهش قدرت خرید بخش زیادی از مردم، شاهد افزایش تقاضا برای کالاهای مشابه داخلی در کشور خواهیم بود. ازاین‌رو، این افزایش تقاضا منجر به بالا رفتن قیمت کالاهای رقیب در این بازار شده که درنهایت افزایش نرخ تورم و تشدید نابسامانی‌ها در این بازار را رقم خواهد زد.

- **هزینه‌های سرمایه‌گذاری**

یکی دیگر از مسائلی که اقتصاد ایران همواره با آن دست به گریبان بوده است، وابستگی بخش تولید کشور به مواد اولیه وارداتی است. به همین دلیل هرگونه نوسان در بازار ارز می‌تواند بر چگونگی عملکرد سرمایه‌گذاران در این حوزه اثرگذار باشد. افزایش نرخ ارز در ماه‌ها و سال‌های اخیر منجر به کاهش سود سرمایه‌گذاران در بخش‌های تولیدی شده و با ایجاد فضای ناامن اقتصادی و درنهایت افزایش هزینه‌های سرمایه‌گذاری تداوم مسیر را با ناهمواری‌های بسیاری مواجه نموده است. بنابراین می‌توان گفت، نابسامانی ارزی در کشور از کانال افزایش هزینه‌های سرمایه‌گذاری مانع از رونق تولید در بازار کالاهای بادوام می‌شود و درنهایت افزایش نرخ تورم و کاهش قدرت خرید آحاد مردم را به‌دنبال دارد. این موضوع بالطبع باعث تغییر اولویت‌های اقتصادی و جایگزینی فعالیت‌های سوداگری به‌جای فعالیت‌های مولد می‌شود و در بلندمدت به سلامت اقتصادی کشور آسیب می‌زند.

- **تحریم‌های خارجی**

وابستگی برخی صنایع تولیدی کشور ازجمله صنایع لوازم خانگی، به مواد اولیه وارداتی منجر می‌شود تا هرگونه تغییر در مناسبات سیاسی بتواند روند واردات کشور را در حوزه تأمین قطعات و ورود تکنولوژی با اختلال مواجه نماید. صنعت لوازم خانگی نیز از جمله صنایعی است که وابسته به واردات قطعات بوده ازاین‌رو، اعمال تحریم‌های ظالمانه علیه کشور خصوصاً از سال ۱۳۹۷ به بعد، شرایط را برای ورود سرمایه‌گذاران خارجی و همچنین واردات قطعات به کشور سخت و تا حدی ناممکن نموده است. بنابراین می‌توان از این عامل به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر صنعت لوازم خانگی یاد کرد.

- **نقدینگی مورد نیاز تولید**

با توجه به این‌که نوسانات نرخ ارز از طریق افزایش نقدینگی مورد نیاز در امر تولید می‌تواند بر بازار کالاهای بادوام اثرگذار باشد؛ ازاین‌رو، می‌توان گفت با افزایش نرخ ارز شرکت‌های تولیدکننده کالاهای

بادوام به‌دلیل وابستگی به کالاهای وارداتی، برای تأمین کسری‌های مالی، ناچار به استفاده از طرق مختلف تأمین مالی ازجمله استفاده از تسهیلات مؤسسات پولی و بانکی کشور خواهند بود. این موضوع به‌دلیل تحمیل هزینه اضافی سود تأمین اعتبار، منجر به افزایش بهای تمام‌شده این‌گونه کالاها می‌گردد. بنابراین هرگونه نابسامانی ارزی در کشور می‌تواند منجر به افزایش نقدینگی مورد نیاز در امر تولید کالاهای بادوام شده و درنهایت به افزایش نرخ تورم در این‌گونه بازارها دامن بزند.

۳. چالش‌های فراروی صنعت لوازم خانگی

یکی از اصلی‌ترین اهداف پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی و همچنین رونق تولید در کشور کاهش وابستگی به اقتصاد تک‌محصولی و رونق بازارهای صادراتی غیرنفتی است. ازاین‌رو، شناخت چالش‌های موجود در صنایع لوازم خانگی و رفع چالش‌های پیش‌رو با توجه به اهمیت بالای این صنعت در کشور می‌تواند در پیاده‌سازی اهداف چشم‌انداز بسیار مؤثر واقع شود، ازاین‌رو، در این بخش از گزارش به چالش‌های فراروی صنعت لوازم خانگی پرداخته می‌شود.

– واردات بی‌رویه لوازم خانگی

نگاهی به بازار لوازم خانگی در کشور نشان می‌دهد علی‌رغم وجود گستردگی و تنوع در محصولات تولیدی این صنعت، به‌عنوان سومین صنعت مطرح در اقتصاد کشور، متأسفانه شاهد ورود بی‌رویه برندهای خارجی و همچنین استقبال بالای مصرف‌کننده در خرید از برندهای وارداتی هستیم. واردات این محصولات چه به‌صورت قانونی و چه از طریق قاچاق، موجب ارزبری و عقب‌ماندگی صنعت لوازم خانگی کشور خواهد شد. ازاین‌رو، با توجه با اهمیت موضوع جلوگیری از واردات لوازم خانگی در زمانی که کشور با تحریم‌های خارجی دست‌وپنجه نرم می‌نماید و با مشکلات ارزی مواجه است، می‌تواند در راستای تقویت بخش تولید داخل تا حد زیادی مؤثر واقع شود. به همین دلیل برخی از تولیدکنندگان در این عرصه با تسلیم خواست خود به بالاترین مقام کشور دستور منع واردات لوازم خانگی را دریافت کردند. حال پرسش اصلی در اینجاست که آیا منع واردات لوازم خانگی می‌تواند این صنعت را در مسیر شکوفایی قرار داده و مشکلات متعدد این صنعت را برطرف نماید؟ جواب این پرسش را طی نشست‌های کارشناسی با برخی کارشناسان و تصمیم‌سازان در این عرصه جویا شدیم که در این بخش به آن اشاره می‌نماییم.

بر اساس نظر کارشناسان این حوزه منع واردات لوازم خانگی در صورتی که بدون برنامه‌ریزی و عدم تعیین بازه حمایتی باشد، تولیدکنندگان داخلی را به‌سمت انحصار در تولید سوق می‌دهد. تولیدکننده در صورتی که این اطمینان برایش حاصل شود که تنها تولیدکننده لوازم خانگی داخلی است و مصرف‌کننده ناچار به خرید کالای موجود در بازار است، ممکن است آن کالا را با هر کیفیت و با هر قیمتی در بازار عرضه نماید. این در حالی است که تعیین بازه حمایتی توسط سیاست‌گذاران در این بخش موجب می‌شود تا تولیدکنندگان برای جلوگیری از زیان احتمالی خود در

سال‌های آتی، برنامه‌ریزی‌های لازم را به‌منظور بهبود کیفیت و قیمت‌گذاری کالاهای خود انجام دهند. از آنجا که واردات کالاهای مشابه تولید داخل، می‌تواند زمینه‌ساز عرصه رقابت در کشور باشد، بنابراین منع واردات لوازم خانگی تا جایی که به تولید کالاهای با کیفیت و مطلوب مصرف‌کننده ضربه‌ای وارد نسازد قابل توجیه است اما پس از طی دوره زمانی مشخص می‌بایست زمینه واردات کالاهای خارجی نیز در کشور فراهم گردد تا علاوه بر تأمین خواست مصرف‌کننده، تولید داخلی نیز بتواند با همتایان خود به رقابت پردازد.

به گفته کارشناسان در این حوزه، صنعت لوازم خانگی به‌رغم منع واردات در کالای نهایی، در تأمین قطعات ممنوعیتی نداشته و این صنعت می‌تواند از مسیر قانونی و ثبت سفارش به واردات مواد اولیه و ملزوم تولید بپردازد. شواهد نشان می‌دهد درصد عمق ساخت داخل در خصوص محصولات لوازم خانگی، طبق جدول زیر است.

نرخ تورم در بازار لوازم خانگی به‌عنوان یکی از کالاهای بادوام که در سبد مصرفی خانوار دارای ضریب اهمیت ۴ است، در سال ۱۳۹۶، ۵/۴ درصد بوده اما در سال ۱۳۹۸ شاهد نرخ تورم ۴۹/۳ درصد در این بازار بوده‌ایم. این در حالی است که در شهریورماه سال ۱۴۰۰ شاهد تورم ۶۰/۹ درصدی بازار لوازم خانگی نسبت به ماه مشابه سال قبل در کشور هستیم.

جدول ۱: درصد عمق ساخت صنعت لوازم خانگی در داخل کشور

نام محصول	درصد عمق ساخت داخل
یخچال و فریزر	۷۰
ماشین لباسشویی	۷۰
تلویزیون	۳۵
کولر آبی	۱۰۰
اجاق گاز فردار	۹۰
اسپلیت یونیت	۳۵
بخاری گازی	۹۰
لوازم خانگی کوچک	۷۰
پکیج	۷۰
رادیاتور فولادی	۹۵
چرخ خیاطی	۵۵
آبگرمکن	۷۵

آنچه در جدول شماره (۱)، مشاهده می‌شود بالا بودن عمق ساخت داخل در مورد صنعت لوازم خانگی در ایران است، بنابراین انتظار می‌رود نوسانات نرخ ارز کمتر بتواند قیمت این‌گونه کالاها را متأثر نماید، اما آنچه در عمل شاهد آن هستیم تورم بالا در قیمت لوازم خانگی در بازار است. شاید بتوان یکی از دلایل آن را تبعیت کالاهای ساخت داخل از نمونه‌های خارجی آن دانست که نیازمند نظارت دقیق واحدهای نظارتی کشور است.

- پایین بودن جریان تکنولوژی

با توجه به این‌که همه‌روزه شاهد رشد تکنولوژی و ابداع روش‌های نوین در ساخت صنایع مختلف ازجمله صنعت لوازم خانگی در دنیا هستیم؛ ازاین‌رو، انتظار می‌رود تا با ورود تکنولوژی‌های جدید و به‌کارگیری آن در پروسه تولیدات داخلی،

رفاه و رضایت مصرف‌کنندگان تأمین شود. این جریان تکنولوژی می‌تواند از طریق کانال‌هایی ازجمله استفاده از همکار خارجی، ایجاد شرکت‌های مشترک، آموزش نیروی انسانی، طراحی داخلی مشترک و ... صورت پذیرد. در ایران به‌دلیل محدودیت‌های ناشی از اعمال تحریم‌های خارجی در اغلب سال‌ها شاهد عدم جریان تکنولوژی به کشور بوده‌ایم. به نحوی که به نقل از برخی کارشناسان تا قبل از سال ۱۳۹۲، شاهد واردات کالای نهایی (CBU) لوازم خانگی به کشور با دو برند کره‌ای، سامسونگ و ال‌جی بودیم. این در حالی است که در برخی از سال‌های مقارن با امضای برجام و تسهیل در ورود سرمایه‌گذاران خارجی شاهد سرمایه‌گذاری برخی از شرکت‌های خارجی در زمینه صنعت لوازم خانگی در کشور بودیم.

از سال ۱۳۹۲ به بعد واردات محصول نهایی ممنوع گردید و به‌جای آن سرمایه‌گذاران تشویق به انجام سرمایه‌گذاری به‌منظور ایجاد خط تولید در داخل شدند. این موضوع باعث شد تا شرکت‌هایی همچون سامسونگ و ال‌جی خط مونتاژ خود را در برخی از شهرهای کشور ازجمله تهران و سیرجان راه‌اندازی نمایند. لازم به توضیح است نظارت و بازرسی این دو شرکت بر نحوه تولید در این مناطق با جدیت دنبال می‌شد. این روند تا سال ۱۳۹۵ همچنان ادامه داشت که منجر به سرمایه‌گذاری سنگین این دو شرکت در کشور گردید. به‌منظور داخلی‌سازی روند تولید در کشور تا سال ۱۳۹۷ برخی از کالاهای لوازم خانگی در داخل نیز تولید می‌شد اما تا قبل از سال ۱۳۹۵حدود ۸۰ درصد قطعات وارداتی بود. تا جایی که می‌توان گفت در حدفاصل سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۷ که شروع مجدد وضع تحریم‌ها در کشور بود، شاهد رشد ۱۰ درصدی توان داخلی در تولید قطعات لوازم خانگی هستیم. از سال ۱۳۹۷ به بعد به‌دلیل اعمال تحریم‌ها شرکت‌های کره‌ای حاضر به همکاری مستقیم با ایران نبوده‌اند؛ ازاین‌رو، با توجه به حجم بالای سرمایه‌گذاری در این زمینه توسط دو شرکت کره‌ای، با تقاضای ایران برای معرفی تولیدکننده‌های چینی و موافقت این دو شرکت، از آن زمان تاکنون مواد لازم برای تولید لوازم خانگی کشور از طریق شرکت‌های چینی تأمین می‌گردد. به عبارت دیگر تأمین کلیه قطعات مورد نیاز صنعت لوازم خانگی با تولیدات تولیدکننده‌های چینی سازگار شده است.

آنچه روند جهانی در جریان تکنولوژی پیموده است را می‌توان در قالب زیر به تصویر کشید:

1. Under license (تولید تحت لیسانس) → 2. Reverse engineering (مهندسی معکوس) →

3. Partial design (طراحی بخشی و تولید) → 4. Basic design (طراحی پایه) →

5. Innovation (نوآوری)

به عقیده برخی کارشناسان، ایران در مرحله سوم این دوره است و این صنعت دارای تکنولوژی متوسطی است که در مقایسه با کشورهایی نظیر کره‌جنوبی، ترکیه و مکزیک تقریباً دارای ظرفیت کیفی ۷۵ الی ۸۰ درصدی در کشور هستیم

- عدم برخورداری از یک برند ملی در صنعت لوازم خانگی

سرمایه‌گذاری داخلی عمدتاً متمرکز بر تولید کالاهای پرمصرف دارای حاشیه سود نسبتاً بالا متمرکز بوده و از منطق مشخصی پیروی نمی‌کند، این در حالی است که تعدد تولیدکنندگان با مقیاس‌های غیراقتصادی نیز حاصل این نوع تفکر است. این منطق با منطق برندسازی که به معنی ادغام واحدهای کوچک و بزرگ‌تر شدن واحدهای بزرگ است، چندان همخوانی ندارد. بنابراین می‌توان دلایل عمده عدم برخورداری کشور از یک برند ملی در زمینه تولید لوازم خانگی را در تعداد واحدهای تولیدی با مقیاس‌های غیراقتصادی، درگیر شدن مدیران واحدها با مسائل و مشکلات روزمره تولید، عدم اطلاع از توفیقات حاصله از پیاده‌سازی مدیریت نوآوری در شرکت‌های بزرگ دنیا، محدود بودن دامنه آگاهی مدیران صنعت از مدیریت‌های نوآوری و تقلیل کارکردهای آنان صرفاً در قالب مهندسی معکوس و واحدهای تحقیق و توسعه، عدم آشنایی با اصول و مبانی مدیریت نوآوری شامل استاندارد، متدلوژی‌ها، فرایندها، اکوسیستم نوآوری و...، عدم برقراری ارتباطات و تعاملات علمی و تحقیقاتی صنعت‌گران با شرکت‌های پیش‌رو خصوصاً در تعاملات بین‌المللی با هدف تسری دانش و فناوری نوین به بدنه صنعت لوازم خانگی و ضعف فرهنگی در همکاری‌های بین‌بنگاهی به‌دلیل شفاف نبودن مسیر و نوع همکاری‌ها برشمرد.

به عقیده کارشناسان این حوزه به‌عنوان مثال در کشوری همانند ترکیه که با سرمایه‌گذاری بالای آلمان‌ها در سال‌های قبل، امروزه به تولیدکننده و صادرکننده‌ای قوی در عرصه لوازم خانگی تبدیل شده است نمی‌توان از نفوذ و گسترش محصولات ایرانی صحبت کرد، اما در کشوری مانند عراق که در این زمینه بسیار عقب‌تر از ایران است، می‌توان به برندسازی پرداخت و مزیت‌هایی قائل شد تا به‌سمت محصولات ایرانی ترغیب شوند.

- ضعف در ارائه خدمات پس از فروش در محصولات لوازم خانگی

یکی از نقاط ضعف اصلی در بازار لوازم خانگی در کشور، ناکامل بودن خدمات پس از فروش و نقص‌های اساسی در این حوزه است. تا جایی که مشاهده می‌شود بسیاری از تولیدکنندگان داخلی، کالای خود را با نام کالاهای خارجی به بازار عرضه می‌نمایند. این موضوع نمایانگر عدم اطمینان مصرف‌کننده داخلی به کالاهای ایرانی و عدم فرهنگ‌سازی و ارائه اطلاعات کامل در خصوص کیفیت کالاهای ایرانی به افراد است. هر چند سازمان حمایت از مصرف‌کننده به‌عنوان متولی اصلی بحث خدمات پس از فروش در کشور مطرح است اما متأسفانه به‌دلیل عدم پیوستگی بین ارائه‌دهندگان خدمات پس از فروش، هیچ تشکّل یا مجمع واحدی در این حوزه وجود ندارد. همچنین، شرکت‌ها همواره به خدمات پس از فروش با دید هزینه اضافه نگاه می‌کنند؛ درنتیجه در مواقع بحرانی از این هزینه کم می‌کنند. در شرایطی که مصرف‌کننده کالاهای ایرانی با این موضوع مواجه می‌شود که در هنگام نقص دستگاه

خریداری‌شده مجبور به پرداخت هزینه و یا در برخی از موارد بیشتر از قیمت اولیه کالای خریداری شده است و شرکت مربوطه از پذیرفتن نقص دستگاه سرباز می‌زند، نمی‌توان انتظار استقبال از خرید کالاهای ایرانی را از خریداران داخلی و خارجی داشت.

بنابراین باید گفت مشتری‌مداری و حق انتخاب توسط مصرف‌کننده دو گزینه بسیار مهمی است که باید همواره در این صنعت و دیگر صنایع تولیدی مدنظر قرار گیرد و به‌طور جدی عملیاتی شود. در این راستا ارتقای کیفیت محصول و توسعه شبکه خدمات پس از فروش شامل گارانتی و وارانتی از اهمیت بالایی برخوردار بوده که وفاداری مشتری به برند را به‌دنبال دارد. ایجاد باور احترام به مشتری در بنگاه‌های تولیدی، داشتن ارتباط مستمر و سازنده با بخش دانش‌بنیان و استارتاپ‌ها، آموزش‌های مستمر در زمینه مدیریت، بازاریابی و...، رعایت نسبت سرمایه‌گذاری بخش تحقیق و توسعه به کل سرمایه‌گذاری طبق استانداردهای جهانی (حداقل ٤ درصد) و همچنین ارتباط سیستماتیک با شرکت‌های فعال در زمینه‌های تحقیقاتی و مدیریتی در سایر نقاط دنیا از اهمیت بالایی برخوردار است.

- عدم وجود حمایت دولتی هدفمند

تجربه نشان داده است که در همه کشورها به‌منظور رشد و توسعه اقتصادی و همچنین بالندگی صنایع مختلف لازم است در ابتدا دولت با ایفای نقش خود به‌عنوان یک حامی و حمایت‌گر وارد میدان شود و با حمایت‌های همه‌جانبه خود از یک صنعت تا زمان مشخصی که آن صنعت بتواند در مقابل همتایان خود به رقابت بپردازد، حضور داشته باشد و پس از آن نقش دولت کم‌رنگ و کم‌رنگ‌تر می‌شود. این حمایت‌ها می‌تواند در قالب انواع یارانه‌ها، نرخ‌های تعرفه، منع واردات، اعطای وام بلاعوض و ... باشد. در اقتصاد ایران نیز دیده شده است دولت به‌منظور افزایش توان تولید صنعت لوازم خانگی برخی حمایت‌ها ازجمله نرخ ارز حمایتی، محدودیت واردات و... را اعمال نموده است تاجایی که در برهه‌ای از زمان (تا سال ۱۳۹۲) که واردات کالای نهایی به کشور بلامانع بود، تولیدکنندگان داخلی لوازم خانگی نیز مشمول حمایت‌های تعرفه‌ای (به‌طور میانگین حدود ٤٥ درصد) در کشور بودند. این حمایت‌ها به‌دلیل آن‌که بخش خصوصی از برنامه‌ای جامع برخوردار نبود و دولت نیز به بهانه اشتغال و تولید ملی قوانین مؤثری را پیگیری نکرد، درنهایت نتیجه مطلوب را برای کشور به‌همراه نداشت. بنابراین یکی از چالش‌های تولید در صنعت لوازم خانگی عدم وجود حمایت هدفمند توسط دولت است.

هر چند سازمان حمایت از مصرف‌کننده به‌عنوان متولی اصلی بحث خدمات پس از فروش در کشور مطرح است اما متأسفانه به‌دلیل عدم پیوستگی بین ارائه‌دهندگان خدمات پس از فروش، هیچ تشکّل یا مجمع واحدی در این حوزه وجود ندارد.

- ردپای رانت و فساد در صنعت لوازم خانگی

یکی دیگر از چالش‌هایی که به‌تازگی در صنعت لوازم خانگی به چشم می‌خورد، حضور برخی فعالین این بخش در قالب انجمن صنفی لوازم خانگی است. این افراد که متأسفانه تمایل به ایجاد انحصار در تولید این محصولات دارند با استفاده از رانت و رابطه، برخی اقدامات ازجمله نامه به بالاترین مقام کشور و غیره را انجام می‌دهند. «انجمن صنایع لوازم خانگی ایران» که یک تشکل ملی است و دارای سابقه ٤٠ ساله در کشور بوده و عضو اتاق ایران و اتاق تهران است، این‌گونه اقدامات را خلاف قانون دانسته و معتقد است حوزه اقدامات «انجمن صنفی کارفرمایی تولیدکنندگان لوازم خانگی» محدود به امور کارگری و کارفرمایی است و دایره اظهارنظرها و اقدامات آن‌ها محدود است. این در حالی است که انجمن صنایع لوازم خانگی ایران نیز طی نامه‌ای با اشاره به ماده ١٦ قانون حداکثر استفاده از منابع داخلی، خواستار تداوم ممنوعیت کالاهایی است که امکان ساخت آن‌ها در داخل وجود دارد، تا از این رهگذر سرمایه‌گذاری‌هایی که به‌تازگی در کشور صورت گرفته است بتوانند به بلوغ برسند. اما انجام این محدودیت‌ها را برای بیش از چند سال (حدود ٥ سال) مجاز نمی‌داند.

چنانچه در کشور نوسانات شدید ارزی تکرار گردد و روند رو به صعود داشته باشد، نرخ تورم کالاهای بادوام از آنچه در سال ١٣٩٩ اتفاق افتاده است نیز بیشتر شود.

٤. ملاحظات امنیت اقتصادی

مواجه کشور با انواع تحریم‌های ظالمانه زمانی می‌تواند اثرگذاری کمی بر اقتصاد ملی داشته باشد که زیرساخت‌های اقتصادی کشور برای مقابله با آن تجهیز شده باشد. ازاین‌رو، بهترین عملکرد برای خنثی‌سازی اثرات تحریم‌ها بر اقتصاد، پیمودن مسیر رشد و توسعه اقتصادی است. با توجه به این‌که یکی از راه‌های رشد اقتصادی، در سایه تقویت بخش صنعت میسر است، در این میان توجه به تقویت و رشد صنعت لوازم خانگی به‌عنوان سومین صنعت مهم در کشور، می‌تواند منجر به بهبود رشد اقتصادی در کشور شود. این در حالی است که نگاهی به بازار لوازم خانگی در کشور نشان از روبه‌رویی این صنعت با چالش‌های متعدد دارد. مهم‌ترین چالش، عدم ثبات قیمت‌ها و واردات کالاهای مشابه تولید داخل است. از آنجا که افزایش قیمت‌ها در بازار کالاهای با دوام منجر به افزایش قیمت در سایر بازارها نیز خواهد شد، ازاین‌رو، تداوم سرایت قیمت‌ها در بازارهای مختلف، درنهایت افزایش قیمت در کل اقتصاد و تورم بالا را رقم خواهد زد که تهدید جدی برای امنیت اقتصادی کشور به‌شمار می‌آید.

بنابراین تغییر قیمت‌ها به‌صورت لحظه‌ای منجر به عدم تصمیم‌گیری صحیح برای تولید و انجام سرمایه‌گذاری می‌گردد. این موضوع موجب کاهش انگیزه تولید و افزایش تمایل سرمایه‌گذاران و تولیدکنندگان به فعالیت‌های واسطه‌گری خواهد شد. برای مثال، تداوم افزایش قیمت‌ها در بازار موجب

خواهد شد که تولیدکنندگان مواد اولیه را خریداری کرده و بدون این‌که تولیدی انجام شود، منتظر افزایش قیمت مواد و کسب سود بدون دردسر از این محل خواهند بود. چنین پدیده‌ای اثر منفی بر رشد اقتصادی کشور داشته و منجر به کاهش تولید و تشدید رکود اقتصادی خواهد شد. تشدید رکود اقتصادی از محل افزایش نرخ بیکاری و اخراج نیروی کار، امنیت اقتصادی و ملی را تهدید خواهد کرد. همچنین وجود رانت و ایجاد انحصار در بازار تولیدات لوازم خانگی مانع از عملکرد صحیح این بازار و درنهایت عدم پیشرفت و ورود تکنولوژی در این صنعت خواهد شد که نتیجه‌ای جز نارضایتی عمومی و تهدید امنیت ملی با خود به‌همراه نخواهد داشت. بنابراین رشد بی‌رویه قیمت‌ها در این بازار با کاهش رفاه اقتصادی و احساس فقیر شدن مردم، انگیزه سوءاستفاده از اعتراضات عمومی برای دشمنان کشور را افزایش داده و زمینه شکل‌گیری اعتصابات و اعتراضات خیابانی را فراهم می‌کند. این پدیده امنیت اقتصادی و ملی را تهدید کرده و می‌تواند آسیب جدی به اعتماد عمومی در کشور وارد نماید.

وابستگی برخی صنایع تولیدی کشور ازجمله صنایع لوازم خانگی، به مواد اولیه وارداتی منجر می‌شود تا هرگونه تغییر در مناسبات سیاسی بتواند روند واردات کشور را در حوزه تأمین قطعات و ورود تکنولوژی با اختلال مواجه نماید.

نتیجه‌گیری و راهکارهای پیشنهادی

وابستگی به واردات در عرصه تولید منجر به آن می‌شود تا هرگونه تغییر در مناسبات بین‌المللی و ارزش پول ملی، بتواند تولید آن کشور را تحت‌تأثیر قرار دهد. این موضوع در مورد اقتصاد ایران که سال‌های متمادی تحت تحریم‌های ظالمانه قرار داشته، به‌مراتب ملموس‌تر است. شواهد نشان می‌دهد تغییر در نرخ ارز ازجمله فاکتورهای مهم اثرگذار بر بازار لوازم خانگی در کشور است زیرا هرگونه افزایش در نرخ ارز منجر به افزایش تورم تولیدکننده و همچنین تورم در بازار کالاهای بادوام و ازجمله لوازم خانگی می‌شود. این موضوع با تحت‌تأثیر قرار دادن بودجه خانوار و درنهایت رفاه افراد می‌تواند امنیت اقتصادی و ملی کشور را تحت‌الشعاع قرار دهد. در این راه در صورتی که تولیدات داخل امکان تأمین تقاضای مصرف‌کننده را داشته باشد و بتواند رضایت مشتری را جلب نماید، میزان تأثیرپذیری از عوامل خارجی به‌مراتب کمتر خواهد شد.

آنچه در این میان حائز اهمیت است، طبق داده‌های ارائه‌شده توسط کارشناسان مرتبط در این حوزه، عمق ساخت تولید داخل در این صنعت است که از روند نسبتاً قابل‌قبولی برخوردار است، ازاین‌رو، دلیل تبعیت بالای این صنایع از نرخ ارز می‌تواند محل مناقشه باشد که نیازمند بررسی و نظارت بیشتر بر این بازار می‌باشد. از سوی دیگر عملکرد ضعیف شرکت‌های داخلی در حوزه ارائه خدمات پس از فروش (گارانتی و وارانتی) تا حد زیادی غیرقابل قبول بوده که امروزه شاهد تولیدات داخلی با برند

خارجی در کشور هستیم، این موضوع اهمیت داشتن برندی واحد و قوی را در عرصه اقتصاد داخلی و خارجی گوشزد می‌نماید.

از سوی دیگر برخی اقدامات دولت در قالب منع واردات لوازم خانگی به کشور، بنابر خواست برخی تولیدکنندگان در این حوزه، زمانی می‌تواند مؤثر واقع شود که اولاً منجر به انحصار برخی تولیدکنندگان داخلی در کشور نشود و ثانیاً این حمایت دارای بازه‌زمانی مشخص بوده تا در زمان اتمام آن با ورود کالاهای مشابه داخلی زمینه رقابت میان تولیدکنندگان فراهم گردد و حقوق مصرف‌کننده نیز تضییع نگردد. بنابراین به‌منظور رفع چالش‌های مطرح‌شده برخی راهکارها به شرح زیر ارائه می‌گردد.

- افزایش حمایت‌های هدفمند دولت

اعطای کمک‌های مالی و غیرمالی دولت به صنعت لوازم خانگی همانند آنچه تاکنون وجود داشته است، آن‌طور که باید و شاید نتوانسته اهداف بلندمدت توسعه‌ای این صنعت را برآورده سازد. ازاین‌رو، پیشنهاد می‌شود به‌منظور رشد صنایع لوازم خانگی و جلوگیری از اتلاف منابع کشور، دولت با اتخاذ سیاست‌های مشروط، زمان‌دار و هدفمند، بخش خصوصی را ملزم به انجام تکالیف خود منطبق با استانداردهای عملکردی جهانی بنماید. با توجه با این‌که اکثر تولیدکنندگان قطعات، واحدهای SME بوده و عمدتاً زیر یکصدنفر پرسنل دارند ازاین‌رو، به‌لحاظ ساختاری چابک و قابل انعطاف هستند. همچنین قریب به اتفاق شرکت‌های دانش‌بنیان در کشور واحدهای کوچک هستند که پتانسیل بالایی برای افزایش بهره‌وری، ارتقای رتبه انرژی و تولید محصولات سازگار با محیط‌زیست دارند. به همین دلیل چنانچه حمایت‌های دولت در زمینه‌های مختلف، هدفمند و مشروط باشد، می‌تواند جایگاه این صنعت را ارتقا دهد.

- منع واردات لوازم خانگی به‌صورت محدود

ابلاغ منع واردات لوازم خانگی به کشور در صورتی که بدون تعیین بازه‌زمانی مشخص باشد، منجر به ایجاد انحصار برای برخی تولیدکنندگان داخلی می‌شود و زمینه رقابت را در این رده از کالاها از میان خواهد برد. همچنین یکی از نکات اساسی که می‌بایست در اتخاذ این سیاست همواره مدنظر باشد توجه به توان داخلی صنعت لوازم خانگی است. زیرا چنانچه قطع واردات بدون فراهم بودن زمینه‌های لازم برای تولید واقعی در کشور صورت گرفته باشد، شاهد رونق مونتاژکاری در کشور خواهیم بود. این در حالی است که رشد و توسعه این صنعت نیازمند تولید واقعی و ورود تکنولوژی به کشور است. با در نظر گرفتن این مهم پیشنهاد می‌شود، منع واردات برای مدتی محدود (حدود ۵ سال) در نظر گرفته شود تا سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته به مرحله شکوفایی رسیده و صنعت داخلی قدرت رقابت خود را در مواجهه با کالاهای وارداتی کسب نماید.

- برندسازی در صنعت لوازم خانگی

تعدد شرکت‌های کوچک و کسب مجوز تولید برای آن‌ها و اقدام این‌گونه شرکت‌ها به تولید کالاهای دارای حاشیه سود بالا، کشور را در ایجاد یک برند واحد با مشکل مواجه می‌نماید. بنابراین پیشنهاد

می‌شود تا با ادغام شرکت‌های کوچک و همکاری با واحدهای بزرگ و زیرنظر یک بخش خصوصی مستقل، برندسازی در کشور صورت گیرد تا بتوان برای ورود در عرصه خارجی موفقیت‌های بیشتری را کسب کرد.

- حمایت از نوآوری‌ها در صنعت لوازم خانگی

یکی از دلایل ترغیب مصرف‌کننده داخلی به‌سمت محصولات تولیدشده خارجی، برخورداری بالای این‌گونه برندها از تکنولوژی روز دنیا و کیفیت مطلوب محصولات تولیدشده خارجی است. امکاناتی همچون اینترنت اشیاء و ... ازجمله فناوری‌های جدید به‌کارگرفته شده در تولیدات جدید جهانی است که جذابیت آن منجر به کشش مصرف‌کننده به‌سمت خرید این‌گونه کالا می‌گردد. بنابراین حمایت از شرکت‌های فناور و همچنین تقویت واحدهای R&D در شرکت‌های تولیدکننده لوازم خانگی، می‌تواند راهکاری به‌منظور ارتقای نوآوری در ساخت محصولات لوازم خانگی ساخت داخل باشد.

- ایجاد شهرک‌های تخصصی تولید محصولات لوازم خانگی

با توجه به مزایای تشکیل واحدهای صنعتی در شهرک‌های تخصصی ازجمله، کاهش بروکراسی اداری، افزایش تعاون و ضریب موفقیت، کاهش هزینه‌های راه‌اندازی، اجرایی و...، افزایش بهره‌وری و بازخورد، ارتباط بهتر با سازمان‌ها، مستثنی بودن از قوانین شهرداری، بی‌نیازی از اخذ مجوزهای متعدد و جداگانه از سازمان‌ها و ادارات و... می‌توان گفت ایجاد و احداث شهرک‌های صنعتی تخصصی لوازم خانگی می‌تواند به‌عنوان راهکاری به‌منظور ارتقای کیفیت و افزایش بهره‌وری این واحدها سرلوحه امور قرار گیرد تا با کاهش هزینه‌های سرمایه‌گذاری، شاهد بهبود کیفیت محصولات تولیدی و افزایش رقابت‌پذیری این محصولات با همتایان خارجی باشیم.

- تشکیل شرکت‌های مشترک با تولیدکنندگان خارجی

تجربه کشورهای همسایه نشان داده است که افزایش روابط با دیگر کشورها ازجمله کشورهای صاحب‌نام در عرصه تولید لوازم خانگی منجر به ورود تکنولوژی ساخت و همچنین تقویت این صنعت در کشور مقصد شده و توانسته است کشور پذیرنده را به صادرکننده‌ای قوی در این عرصه تبدیل نماید (کشور ترکیه)، بنابراین پیشنهاد می‌شود با تشکیل شرکت‌های مشترک به تقویت توان تولیدی کشور در این عرصه بپردازیم. هر چند اعمال تحریم‌های خارجی این راه را تا حدود زیادی با مانع روبه‌رو کرده است، اما می‌توان با انجام برخی روابط دیپلماسی در کشور به بهبود وضع موجود کمک نمود و زمینه ایجاد شرکت‌های مشترک با تولیدکنندگان خارجی را در داخل فراهم کرد.

منابع

۱-بانک مرکزی
۲-شبکه اطلاع‌رسانی طلا، سکه و ارز
۳-مرکزآمار ایران
٤-برگزاری جلسات کارشناسی با برخی کارشناسان مرتبط در این حوزه